

ภาษาไทยถิ่นเหนือ หรือ คำเมือง

ภาษาไทยถิ่นเหนือ หรือ คำเมือง (คำเมือง : หรือชื่ออย่างเป็นทางการว่า **ภาษาถิ่นพายัพ** เป็นภาษาถิ่นที่ใช้ในภาคเหนือตอนบน หรือภาษาในอาณาจักรล้านนาเดิม ใช้กันมากใน เชียงใหม่ เชียงราย อุตรดิตถ์ แพร่ น่าน แม่ฮ่องสอน ลำพูน ลำปาง พะเยา และยังมีการพูดและการผสมภาษากันในบางพื้นที่ของ จังหวัดตาก สุโขทัยและ เพชรบูรณ์อีกด้วย

นอกจากนี้ คำเมืองเป็นภาษาของคนไทยวน ซึ่งเป็นกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยหรืออาณาจักรล้านนา และ อาณาจักรโยนกในอดีต ปัจจุบันกลุ่มคนไท-ยวนได้กระจายและมีถิ่นที่อยู่ในจังหวัดสระบุรีอีกด้วย

คำเมืองยังสามารถแบ่งออกเป็นสำเนียงล้านนาตะวันตก (ในจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน แม่ฮ่องสอน) และสำเนียงล้านนาตะวันออก (ในจังหวัดเชียงราย พะเยา ลำปาง อุตรดิตถ์ แพร่ น่าน) ซึ่งจะมีความแตกต่างกันบ้าง คือ สำเนียงล้านนาตะวันออกส่วนใหญ่จะไม่พบสระเอื้อะ เอื้อ แต่จะใช้สระเอื้อะ เอื้อแทน (มีเสียงเอื้อะ และเอื้อเพียงแต่คนต่างถิ่นฟังไม่ออกเอง เนื่องจากเสียงที่ออกมาจะเป็นเสียงนาสิกใกล้เคียงกับเอื้อะ เอื้อ)

ส่วนคนในจังหวัดลำพูนมักจะพูดสำเนียงเมืองยอง เพราะชาวลำพูนจำนวนมากสืบเชื้อสายมาจากชาวยองในรัฐฉาน จึงมีสำเนียงที่เป็นเอกลักษณ์

คำเมืองมีไวยากรณ์เหมือนกับภาษาไทยกลางแต่ใช้คำศัพท์ไม่เหมือนกัน แต่เดิมใช้คู่กับ *อักษรธรรมล้านนา* ซึ่งเป็นตัวอักษรของอาณาจักรล้านนาที่ใช้อักษรมอญเป็นต้นแบบ

พื้นที่การใช้ภาษา

สุวิไล เปรมศรีรัตน์และคณะ ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับงานวิจัยผู้ใช้ภาษาไทยถิ่นเหนือไว้ว่า ภาคเหนือตอนบนประกอบด้วย 8 จังหวัด ได้แก่ เชียงใหม่, เชียงราย, แม่ฮ่องสอน, ลำพูน, ลำปาง, พะเยา, แพร่ และน่าน ประชากรส่วนใหญ่ใช้ภาษาเหนือเป็นภาษากลาง และภาคเหนือตอนล่าง ประชากรส่วนใหญ่พูดภาษาไทยกลาง แต่มีเขตที่พูดภาษาไทยถิ่นเหนือด้วยหลายตำบล เช่น ตาก, สุโขทัย, กำแพงเพชร, อุตรดิตถ์, พิจิตร และพิษณุโลก^[3]

สมทรง บุรุษพัฒน์ ได้ระบุว่าภาษาไทยถิ่นเหนือเป็นภาษาที่พูดกันทางตอนเหนือของไทย ได้แก่ เชียงใหม่, เชียงราย, แม่ฮ่องสอน, ลำพูน, ลำปาง, พะเยา, แพร่, น่าน, ตาก, สุโขทัย, อุตรดิตถ์ และบางอำเภอของจังหวัดสระบุรี^[4]

กาญจนา เจริญชัยและคณะ ได้สรุปผลการศึกษาภาษาถิ่นเหนือที่ใช้บริเวณภาคเหนือตอนล่าง โดยระบุว่า ภาษาเหนือเป็นภาษาถิ่นที่ใช้ในพื้นที่ 9 จังหวัด คือ กำแพงเพชร, ตาก, นครสวรรค์, พิจิตร, พิษณุโลก, เพชรบูรณ์, สุโขทัย, อุตรดิตถ์ และอุทัยธานี

ระบบเสียงพยัญชนะ

	ริม ฝีปาก	ริมฝีปากกับ ฟัน	ฟัน-ปุ่ม เหงือก	ปุ่มเหงือก-เพดาน แข็ง	เพดาน แข็ง	เพดาน อ่อน	เส้น เสียง
ระเบิด	p,p ^h ,b		t,t ^h ,d		(c)	k,k ^h	ʔ
กึ่งเสียด แทรก				tɕ			
เสียดแทรก		f	s			(x)	h
นาสิก	m		n		ɲ	ŋ	
เปิดข้างลิ้น			l				
กึ่งสระ	w				j		

สระเดี่ยว

อะ อา อี อี้ อื อือ อุ อู เอะ เอ แอะ แอ โอะ โอ เอาะ ออ เอาะ เออ

สระประสม

อัวะ อัว เอียะ เอีย เอื้อะ เอื้อ

เสียงสระเอื้อะ,เอื้อ จะไม่พบในบางท้องถิ่น คือในถิ่นล้านนาตะวันออก ได้แก่ จังหวัดแพร่ อุตรดิตถ์ น่าน พะเยา ลำปาง โดยจะออกเสียงเป็นสระเอื้อะ,เอื้อ เช่น คำเมือง เป็น คำเมียง (มีเสียงเอื้อะ และเอื้อเพียงแต่คนต่างถิ่นฟังไม่ออกเอง เนื่องจากเสียงที่ออกมาจะเป็นเสียงนาสิกใกล้เคียงกับเอื้อะ เอื้อ)

นอกจากนี้ยังมีสำเนียงแบบเมืองยองซึ่งพูดกันมากในจังหวัดลำพูน โดยจะไม่มีสระประสม สระอัว กลายเป็น โอ สระเอื้อ กลายเป็น เอ และสระเอื้อ กลายเป็น เออ เช่น เมือง เป็น เมิง, เกลือ เป็น เก่อ, สวย เป็น โสย, หมี่เกี๋ยว เป็น หมี่เกิ้ว เป็นต้น

ท้าวแสนปณ ๑๘ คำเมือง

คำเมืองกับตัวอักษรของมันเองคือตัวเมือง วลีนี้เขียนว่า "ภาษาล้านนา รฤ คำเมือง"

ตำราคำเมือง คู่กับภาษาไทย

๖. ๕. ๓

ด	ดูด้วย ดูด้วย		ง	งูจระเข้ กับงูเห่า
ด	ดูด้วย ดูด้วย		จ	จามใส่ข้าว แถมอาหาร
ล	ลือลือ ลือลือ		ฉ	ฉิ่งสว่าน แล่นไต่
ค	คู้คู้ คู้คู้		ช	ช้างใหญ่ กุ่มกร
ค	คู้คู้ คู้คู้		ฉ	ฉกแหงจ ในอากาศ
ก	กุ่มกุ่ม กุ่มกุ่ม		ก	กุ่มกุ่ม ไต่
ล	ลือลือ ลือลือ		ว	วักวัก ลือลือ

ตำราคำเมือง คู่กับภาษาไทย

๖. ๖. ๔

ด	ดูด้วย ดูด้วย		น	นกขลุ่ย บนที่เรือก
ย	ยั่วยั่ว ยั่วยั่ว		ป	ปลาสด กินเนื้อ
ฉ	ฉิ่งฉิ่ง ฉิ่งฉิ่ง		น	นาคิน คู้
ค	คู้คู้ คู้คู้		พ	พริกขี้ จากนั้น
ว	วักวัก วักวัก		ก	ภาษา คู้
ย	ยั่วยั่ว ยั่วยั่ว		น	นาคิน ในเรือก
ย	ยั่วยั่ว ยั่วยั่ว		ย	ยั่วยั่ว กินคน
ด	ดูด้วย ดูด้วย		ว	วักวัก นาคิน

ระบบเสียงวรรณยุกต์

เสียงวรรณยุกต์บางที่มีถึง 9 เสียง ได้แก่

1. เสียงสามัญ
2. เสียงเอกต่ำ หรือเสียงเอกขุน
3. เสียงเอกสูง หรือเสียงเอกใส
4. เสียงโทต่ำ หรือเสียงโทขุน
5. เสียงโทพิเศษ
6. เสียงโทสูง หรือเสียงโทใส
7. เสียงตรีต่ำ หรือเสียงตรีขุน
8. เสียงตรีสูง หรือเสียงตรีใส
9. เสียงจัตวา

เสียงวรรณยุกต์สำเนียงเชียงใหม่มี 6 เสียง คือ เสียงจัตวา, เสียงเอก, เสียงโทพิเศษ, เสียงสามัญ, เสียงโท, และเสียงตรี^[6]

เสียงวรรณยุกต์	ตัวอย่าง	การถอดรหัสเสียง	การออกเสียง	ความหมายในภาษาไทย
เสียงจัตวา	ชา	/xǎː/	[xaː˥˥]	ชา
เสียงเอก	ข่า	/xàː/	[xaː˥˩]	ข่า
เสียงโทพิเศษ	ข้ำ	/xǎː/	[xaː˥˩]	ข่า
เสียงสามัญ	คา	/xaː/	[xaː˥˥]	หญ้าคา
เสียงโท	ไฮ่	/hǎjː/	[hajː˥˥]	ไร่
เสียงตรี	ฟ้า	/fǎː/	[faː˥˥˥]	ฟ้า

คำควบกล้ำ

ไม่ปรากฏคำควบกล้ำเสียง ร ล มีคำควบกล้ำเฉพาะเสียง ว เท่านั้น อนึ่งเสียงรัวลิ้น "ร" และเสียงไม่รัวลิ้น "ล" ถือว่าไม่ต่างกัน ซึ่งบางครั้งเสียง "ล" จะกลายเป็นเสียง "ร" ก็ไม่ถือว่าต่างกันแต่อย่างใด

ความแตกต่างจากภาษาไทยกลางทางด้านระบบเสียง

โดยมากแล้วภาษาไทยกลางและคำเมืองมักมีเสียงที่เหมือนกันยกเว้นบางที ที่ไม่เหมือนแต่คล้ายกันได้แก่ เสียงชนิด(aspirate)ของอักษรต่ำมักตรงกับเสียงชนิด(unaspirate)เช่น จาก "ท" เป็น "ต" (เช่น "ทาง" เป็น "ตาง"), "ซ" เป็น "จ" (เช่น "ซ้อน" เป็น "จ้อน"), "พ" เป็น "ป" (เช่น "แพง" เป็น "แปง"), "ค" เป็น "ก" (เช่น "คำ" เป็น "ก่า") เป็นต้น โดยมักจะคงเสียงวรรณยุกต์เดิม (เช่น "ใช้" เป็น "ใจ") อย่างไรก็ตาม เสียงชนิด(aspirate)ของอักษรต่ำที่ตรงกับเสียงโฆษะบาลีมักมีเสียงที่ตรงกันในทุกสองภาษา เช่น ภาพ เป็น ภาพ และ ธรรม เป็น ธรรม เป็นต้น นอกจากนี้แล้ว เสียงชนิด(aspirate)ของอักษรต่ำที่ตามด้วย ร ในไทยกลางมักตรงกับเสียงชนิดแต่ไม่มี ร ตามในคำเมือง เช่น คราว เป็น คาว, ครั้ง เป็น คั้ง, และ พระ เป็น ฆะ นอกจากนี้แล้ว ยังมีความแตกต่างที่อื่นด้วย ได้แก่ เสียง ร ในไทยกลางมักตรงกับเสียง ฮ คำเมือง (เช่น "เรา" เป็น "เฮา") เสียง ย ที่สะกดด้วย หัก ย และ ญ ในภาษาไทยมักตรงกับเสียง ย นาสิก ซึ่งไม่มีในภาษาไทยกลาง (เช่น "หญ้า" เป็น "หญ่า (นาสิก)")

นอกจากความแตกต่างทางด้านพยัญชนะแล้ว ทั้งสองมีความแตกต่างทางด้านเสียงวรรณยุกต์อีกด้วย คำที่ขึ้นต้นด้วยอักษรกลาง(ยกเว้น ด, บ, อย, และ อ)ในคำเป็นภาษาไทยที่มีเสียงสามัญมักตรงกับเสียงจัตวาในคำเมือง (เช่น "ตัว" เป็น "ตัว", "ใจ" เป็น "ใจ") แต่ในคำพ้องเสียงของภาคกลาง ในภาษาเหนือนั้นอาจจะออกเสียงไม่เหมือนกัน ส่วนในคำตายนั้นเสียงเอกมักตรงกับเสียงตรีในคำเมือง (เช่น "หัก" เป็น "ฮัก") และ เสียงตรีในคำตายมักตรงกับเสียงโทพิเศษในคำเมือง ซึ่งไม่มีในไทยกลาง (เช่น "รัก" เป็น "ฮัก", "นับ" เป็น "นับ", "มัก" เป็น "มัก")

การพูดคำเมืองผสมกับภาษาไทย

การพูดคำเมืองผสมกับภาษาไทยนั้น คำเมืองจะเรียกว่า แปลัด (ปะ-แล็ด, ไทยแปลัดเมือง) ซึ่งโดยมากแล้วมักจะพบใน คนที่พูดคำเมืองมาก ๆ แล้วพยายามจะพูดไทย หรือ คนพูดภาษาไทย พยายามจะพูดคำเมือง เผลอพูดคำทั้ง ๒ ภาษามาประสมกัน เช่น

แต่ดร้อนมากเลย เอาจ้องมากางดีกว่า

อะไรเนี่ย! ทำไมมันแพงแต่แพงว่า (ถ้าเป็นภาษาเมืองจริง ๆ ต้องพูดว่า "อะหยังนิ ยิโดมันแพงแต่แพงว่า")

การพูดคำเมืองแบบดั้งเดิม

การพูดคำเมืองที่เป็นประโยคแบบดั้งเดิมนั้นหายากแล้วเนื่องจากการผสมผสานกับภาษาไทย ภาควิชา ทั้งในสำเนียงและคำศัพท์ ส่วนนี้จะเป็นส่วนรวบรวม ประโยค คำเมือง ดั้งเดิม

กินข้าวแล้วกา = ทานข้าวแล้วรียัง

ยะอะหยังกินกา(เจ้า) = ทำอะไรทานหรือ(คะ) ถ้าเป็นผู้ชายจะไม่นิยมลงท้ายด้วยคำว่า เจ้า

ไปตังโตมา(เจ้า) = ไปไหนมา(คะ)

คำเมืองในจังหวัด ลำปาง แพร่, น่าน, เชียงราย, พะเยา และอุตรดิตถ์ (ในบางอำเภอ) ก็มีการใช้คำบางคำที่แตกต่างกันออกไป แต่โดยรวมแล้วจะสื่อสารกันเข้าใจในกลุ่มคนเหนือ เช่น

ภาษาไทยกลาง มาตรฐาน	หมายเหตุ	ภาษาเมือง	หมายเหตุ
พี่ชาย	เปรียบไทใหญ่ อ้าย "พี่ชายคนแรก"	อ้าย ปี้	
พี่สาว		ปี้,เย้ย, เย้ย, ไย	เปรียบไทใหญ่ เหย้ "พี่สาวคนแรก"

ภาษาไทยกลาง มาตรฐาน	หมายเหตุ	ภาษาเมือง	หมายเหตุ
อา, น้ำ		อา, น้ำ อาว (ผู้ชาย), อา (ผู้หญิง)	เปรี้ยบลาว อาว "อาผู้ชาย"
ฝรั่ง (ผลไม้)	จาก หมาก กล้วย	บะก้วย, บะแก่ว,บะมัน	จาก หมากแกว, หมากมัน
ผักชี		หอมป้อม, หอมน้อย(หอมหน้อย)	
มะละกอ	จาก หมาก กล้วยเทศ	บะก้วยเต็ด, บะเต็ด	จาก หมากเทศ
ข้าง		จ้าง, จ้าง	
น้ำ		น้ำ, น้าม	

นอกจากนี้ สำเนียงของคำเมืองในจังหวัดลำปาง แพร่, น่าน, เชียงราย, พะเยา และอุตรดิตถ์ จะออกสั้นและห้วนกว่าคนในจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน เช่น บะฮู้ แปลว่า ไม้รู้ เป็นสำเนียงเชียงใหม่ แต่คนในจังหวัดลำปาง แพร่, น่าน, เชียงราย, พะเยา และอุตรดิตถ์ จะออกเสียงว่า บะฮู้ และ คำว่า กินน้ำ ที่แปลว่า ดื่มน้ำ จะออกเสียงเป็น กินน้ำ, สามร้อย ออกเสียงเป็น สามร้อย เป็นต้น

ขอขอบคุณข้อมูลจาก : วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี